

Етапи формування творчої самостійності майбутнього вчителя музики у процесі вивчення музично-теоретичних дисциплін

Этапы формирования творческой самостоятельности будущего учителя музыки в процессе изучения музыкально-теоретических дисциплин

Stages of forming the creative independence of the future teacher of music in the process of learning musical-theoretical disciplines

У статті розкривається методичний підхід формування творчої самостійності майбутнього вчителя музики у процесі вивчення музично-теоретичних дисциплін. Визначені загальнопедагогічні принципи навчання у фаховій музично-педагогічній підготовці. Фахова підготовка майбутнього вчителя музики повинна організовуватися на принципах пріоритетності розвитку суб'єктності студента, створення умов для його творчого самовираження, що безпосередньо пов'язано з його готовністю до творчої самостійності. Творча самостійність вчителя музики передбачає усвідомлення власної відповідальності за процес фахового самовдосконалення, наявність умінь його проектувати і регулювати, бажання і спроможність підтримувати і коректувати своє професійне зростання. Поетапність методики формування творчої самостійності майбутніх учителів-музикантів у процесі вивчення музично-теоретичних дисциплін ґрунтується на принципах інтегрованого навчання, науковості, доступності, системності і послідовності знань, диференційованого навчання. Основними психолого-педагогічними умовами, які спрямовані на формування творчої самостійності майбутнього вчителя музики, автор вважає стимулювання активності майбутнього вчителя музики щодо систематизації фахових знань; організацію навчання студента; сприяння самовираженню студента у пошуково-творчих

діях та їх прояву у самотійній практичній діяльності. Змістове наповнення етапів формування творчої самотійності майбутніх учителів музичного мистецтва (підготовчого (мотиваційно-орієнтаційного), пізнавально-аналітичного, дієво-творчого) підпорядковується поставленій меті для кожного з них, що відповідно, підтягує конкретні форми та методи роботи. Систематизують музично-теоретичну обізнаність наступні методи: методи заохочення і стимулювання, словесний, метод зацікавлення, слуховий, музично-аналітичний, метод порівняння, музична ілюстрація, метод аналізу та синтезу.

Ключові слова: принципи навчання, фахова підготовка, форми навчання, методика навчання, методи навчання, етапи, теоретичні дисципліни, творча самотійність, вчитель музики.

In the article methodical approach of forming of creative independence of future music master opens up in the process of study musically theoretical disciplines. Zagal'nopedagogichni principii is certain navchanniyai in professional muzichno-pedagogichniy preparation. Professional preparation of future music master must get organized on principles of priority of development of sub'ektnosti student, conditioning, for his creative self-expression, that it is directly related to his readiness to creative independence. Creative independence of music master foresees the awareness of own responsibility for the process of professional self-perfection,, a desire and possibility to support and correct the professional growth Stage-by-stage of method of forming of creative independence of future teachers-musicians in the process of study musically theoretical disciplines is based on principles of computer-integrated studies, scientific character, availability, system and sequence of knowledges. Osnovnimi psikhologo-pedagogical by terms which are directed on forming of creative independence of future music master, an author counts stimulation of activity of future music master in relation to systematization of professional knowledges; organization of studies of student; assistance the self-expression of student in searching-creative actions and to their display in independent practical activity. Zmistove filling of the stages of forming of creative

independence of future teachers of musical art (preparatory (motivational orientation), cognitive analytical, effectively creative) submits the put purpose for each of them, that accordingly, pulls up concrete forms and methods of work. Sistematizuyut' musically theoretical knowledge next metodi:metodi encouragements and stimulations, verbal, method of the personal interest, auditory, muzichno-analyatichniy, method of porivnyayannya, musical illyustraciya, method of analysis and synthesis.

Key words: principles of studies, professional preparation, forms of studies, method of studies, methods of studies, stages, theoretical disciplines, creative independence, music teacher

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку сучасної освіти формує нові пріоритети в підготовці студентів до практичної педагогічної діяльності. Важливою умовою модернізації освіти є підготовка фахівців, здатних до творчості, професійного зростання та вдосконалення, спроможних орієнтуватися у мінливому соціумі. Успіх професії вчителя музики визначається володінням комплексом спеціальних знань, практичних умінь та навичок, які мають безпосередній вплив на розвиток активності, свідомості вчителя-музиканта, стимулюють його до творчої самореалізації. Тому пріоритетом професійної підготовки майбутнього вчителя музики є творча самостійність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методика формування творчої самостійності особистості завжди знаходиться в колі уваги сучасної музично-педагогічної науки. Аналіз методичної літератури свідчить, що ця проблема досліджувалася багатьма провідними вченими-педагогами та педагогами-музикантами: з музично-теоретичного навчання у фаховій підготовці вчителя музики – І. Малашевська, С. Олійник, Т. Панасенко, Г. Побережна, Т. Щериця; комплексного підходу – О. Музиченко; системного підходу – В. Афанасьєв, Ю. Полянський, О. Щолокова та ін., інформаційного підходу в художньо-естетичній галузі знань – Л. Арчажнікова, О. Рудницька, О. Олексюк, О. Ростовський, В. Шульгіна.

Мета статті. У статті розкриваються етапи формування творчої самостійності майбутнього вчителя музики у процесі вивчення музично-теоретичних дисциплін та їх ефективність для забезпечення його майбутньої професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Процес формування творчої самостійності майбутнього фахівця у процесі музично-теоретичної підготовки відбувається протягом усього періоду навчання студентів і вимагає чіткої методичної бази, яка ґрунтується на загальнопедагогічних принципах фахової музично-педагогічної підготовки з доміанто на «*інтегрованому навчанні*»

Сучасна система освіти визнає її одним з головних дидактичних принципів навчального процесу, що забезпечує цілісність системи знань і вмінь особистості, розвиток її творчих здібностей та можливостей. Проблема інтеграції навчального процесу важлива і сучасна як для теорії так і для практики, оскільки дає змогу майбутньому фахівцю застосовувати набуті знання з різних навчальних предметів у професійній діяльності, спроможність творчо самостверджуватися в різних соціальних сферах.

Інтеграція музично-теоретичних дисциплін ґрунтується на конкретних принципах. Ефективність формування творчої самостійності майбутнього вчителя музики у процесі музично-теоретичної підготовки передбачає впровадження *принципу системності та послідовності*. Це зумовлено змістом навчальних програм теоретичних дисциплін, які передбачають системно, послідовно і поступово ускладнювати навчальний матеріал, накопичувати досвід музично-творчої діяльності у різних видах і жанрах музичного мистецтва. Він дозволяє самостійно опановувати елементи музичної мови, композицію музичного твору, виявляти особистісне емоційно-естетичне ставлення до музичних образів та музичних явищ, висловлювати судження про особливості музичних стилів.

Принципу міжпредметних зв'язків полягає у системному засвоєнні знань, посиленні координації у постановці цілей та задач, можливості впливу на різні сторони навчального процесу, оптимізації та підвищенні ефективності підготовки спеціалістів. *Принципу диференційованого навчання*, враховує різний

рівень довузівської підготовки студентів та їх типові індивідуальні особливості (пам'ять, мислення, увага, здібності) студентів. Одним із важливих принципів вивчення теоретичних дисциплін становить *принцип науковості*, який полягає в опорі на наукову основу, пояснює значення теорії для практики процесі реалізації цього принципу навчальний матеріал, який відображає вузлові питання дисципліни. Усвідомленню теоретичних знань сприяє *принцип наочності*, який використовується при ознайомленні з новим теоретичним матеріалом, під час закріплення, повтору та контролю за засвоєння знань, умінь та навичок. *Принцип доступності* сприяє організації навчального процесу згідно довузівської підготовки студента, дозволяє забезпечити вивчення навчального матеріалу згідно правил послідовності «від простого до складного», поступово ускладнювати теоретичний матеріал та практичні дії, враховуючи інтелектуальні, емоційно-вольові можливості та спеціальні (музичні) здібності студентів.

Базуючись на вищеназваних принципах, процес формування творчої самостійності майбутнього вчителя музики у процесі вивчення музично-теоретичних дисциплін передбачає використання активних форм і методів навчання, які не тільки підвищують ефективність рівня музично-теоретичних знань, але й стимулюють розвиток творчих здібностей, актуалізують здатність творчого саморозвитку майбутнього вчителя музики.

Наша методика формування творчої самостійності розрахована на весь період підготовки студентів у виші і здійснюється впродовж наступних етапів:

- *підготовчого (мотиваційно-орієнтаційного),*
- *пізнавально-аналітичного*
- *дієво-творчого.*

Підготовчий етап (*мотиваційно-орієнтаційний*) формування творчої самостійності пов'язаний з усвідомлення студентом особистісної мети, яка має бути зорієнтована на потребу в самоосвіті, бажанні домогтися успіху в майбутній професії, прагненні оволодіти новими музично-теоретичними знаннями для подальшого їх використання в самостійній діяльності. Особистісна мотивація коригує емоційний стан студента. Її

функція має давати відповідь на запитання: «чому», «заради чого», «який сенс», а саме — розуміння мети «чого» я хочу досягти; розуміння потреби «чому» та розуміння смислу дії чи вчинку «для чого». Сильним мотивуючим фактором є моделювання конкретних ситуацій, пов'язаних з майбутньою професією та можливість їхнього обговорення.

Як свідчить практика, мотивація вивчення музично-теоретичного матеріалу у студентів на початковому етапі знаходиться на низькому рівні.

На цьому етапі надзвичайно важливим є застосування методів заохочення та стимулювання. Впровадження загальнометодичного методу заохочення, чинником якого виступають позитивні емоції — образність, зацікавленість, здивування, переживання — дозволяє створити позитивну емоційну ситуацію, яка збуджує інтерес до майбутньої професії та до музично-теоретичних дисциплін зокрема. *Метод стимулювання* націлений навчатися не тільки за стимулом «хочеться», але й за стимулом «треба». Найбільша роль у цьому належить не наказам, а роз'ясненням, основним правилом яких є: «Це згодиться в житті», «У майбутньому це стане тобі необхідним»; тим самим підкреслюючи значення музично-теоретичних дисциплін для професії вчителя музики. Щоразу застосовувати даний метод необхідно по-новому і максимально переконливо на основі практичного досвіду. Розвиток інтересу у студентів до майбутньої професії — це засіб активізації навчання. Методичним прийомом виступають перегляд навчальних відео матеріалів, у перегляді яких викладач акцентує увагу на музично-теоретичних вміннях. У закріпленні інтересу до знань та формування творчих практичних вмінь надійним спільником є доброзичлива емоційна атмосфера.

Пізнавально-аналітичний етап. Ефективною передумовою формування творчої самостійності майбутнього фахівця у системі навчальних занять (лекційних, практичних) є поглиблене вивчення та усвідомлення музично-теоретичних знань, які поступово реалізуються у практично-творчій діяльності. Систематизує музично-теоретичну обізнаність студентів, розкриває значення музично-виражальних засобів (інтервали, метроритм, тональність,

лад, мелодія, акорди, альтерація, модуляція, колорит, гармонія, поліфонія, фактура та ін.) реалізація *словесного методу*. Усвідомлення студентами смислового значення інтервалів, акордів, ритма, роль цих засобів у формуванні музичної інтонації, музичного образу, музичної форми дають можливість студенту здійснювати узагальнення та висновки про жанрову основу музики, виявляти стилістичні особливості музичного мистецтва минулого та сучасності. Даний метод спонукає до узагальнення та закріплення отриманих знань, які майбутній вчитель музики реалізує у подальшій практичній творчій діяльності.

Володіння доступними методами дослідницької роботи формує науковий світогляд студента, вміння самостійного аналізу різновекторних явищ музичного мистецтва минулого та сучасності.

Підтримувати увагу студентів та заохочення їх сприймати теоретичний матеріал допомагає *метод зацікавлення*, який викликає позитивні емоції. Він реалізується у вигляді цікавих прикладів, аналогій. До них належать — зв'язок теоретичних знань із життєвою практикою, порівняльні моменти, цікаві історичні факти, що сприяють вихованню свідомого пізнавального інтересу до музично-теоретичних дисциплін.

Специфіка теоретичної підготовки полягає у взаємодії між теоретичним пізнанням студентів і *музично-слуховою ілюстрацією*. Головна її функція — враховувати взаємодію між теоретичним пізнанням студентів і слуховим сприймання елементів музичного мовлення. Попереднє слухове усвідомлення елементів сприяє їх правильному розумінню та використанню, а теоретичне засвоєння полегшує їх звукове усвідомлення. Музична ілюстрація словесного методу, згідно теми, конкретним музичним матеріалом (супроводом) на інструменті (інтервалів, акордів, короткі гармонічні обороти, ритмічні організації та ін.), що супроводжується детальним музичним аналізом, прослуховування фрагментів музичних творів у аудіозапису дає посправжньому повне уявлення про виражальні можливості елементів музичної мови, сприяє тембральному та фоновому сприйманню музичного матеріалу. Музично-слухова ілюстрація полегшує розуміння теоретичного матеріалу, а також сприяє розвитку музичного досвіду, інтересу, розширює світогляд.

Слуховий метод відповідає за розвиток особистих музичних здібностей, а саме музичного слуху, музичної пам'яті, відчуття ритму. На заняттях він представлений різноманітними формами роботи: інтонаційні вправи у вигляді гам у висхідному та нисхідному русі сприяють усвідомленню ладу (мажору та мінору) та формують точну інтонацію його відтворення, ритмічні вправи у різних темпових співвідношеннях розвивають у студентів почуття метро-ритму, спів одноголосних вправ позитивно впливає на усвідомлення інтонаційної природи мелодії, виконання багатоголосних вправ розвиває гармонічний слух.

Опорою музично-слухового сприйняття становить *порівняння*, що забезпечує виявлення зв'язків та залежностей між елементами музичної мови. Методичним прийомом, який допомагає ефективності його застосування є протиставлення (*зіставлення*), при якому музичні явища вивчаються на основі порівняння за схожістю та відмінністю, за контрастом та аналогією. Застосування його активізує систему асоціацій, дає можливість зрозуміти зміст твору.

Активні методи навчання — словесний метод, музично-слуховий метод, музична ілюстрація — це інформаційно-естетична насиченість, на основі якій здійснюється інтенсивний розвиток професійного мислення майбутнього вчителя музики. Воно розуміється як сукупність словесно-логічного та емоційно-образного форм мислення. Теоретичні знання дають поштовх тим чи іншим розумовим операціям, створюють умови для сприймання цих знань, які мають бути посильними для самостійної діяльності. З поступовим ускладненням інформації та звукових процесів, що відображає і переробляє свідомість студента відбувається розвиток його музичного мислення.

Усвідомлення взаємозв'язку та взаємозалежності між теоретичною інформацією та звуковими процесами сприяє *музично-аналітичний метод*. Головна мета його — створення умов мислити музичними категоріями, розуміти музичні форми та музичний зміст, виявляти зв'язки між елементами музичної мови та їхній вплив на розкриття художнього образу. У рамках цього методу відбуваються трансформація музичного матеріалу до конкретно

виникаючих практичних задач, закладаються основи музичної обізнаності студента, які формують відповідні уявлення, поняття, що, у свою чергу, сприяє цілісному сприйманню музики та розвитку творчої самостійності.

У ланці теоретичної підготовки застосування аналітико-синтетичного слухового методу забезпечить історико-стильове та жанрове навчання. Суть його полягає у детальному художньо-теоретичному аналізі музичних творів, який базується на попередні слухові уявлення студентів. Результатом аналізу має бути умовивід студента про музичні явища, засоби музичної виразності, їх роль у створенні музичного образу. Отримані музично-теоретичні знання поповнюються і закріплюються на новому музичному матеріалі в різноманітних видах музичної діяльності.

У процесі закріплення, повтору та контролю теоретичних знань, студенти мають оперувати такими аналітичними процесами як аналіз та синтез, порівняння (зіставлення) та узагальнення. *Аналіз та синтез* формує у студента вміння оцінювати виразні можливості усіх засобів музичної мови, що сприяє можливості проникнути у суть музичного твору, виявити характерні жанрові ознаки та стильові особливості мистецьких епох та їх представників .

Усвідомлення теоретичного матеріалу виявляється в спроможності до *узагальнення*, що впливає на розвиток здатності студента до освоєння смислу естетичних категорій, відображених в музичних творах. Даний метод створює можливість майбутньому фахівцю розкрити зв'язки та залежності між елементами музичної мови, відчутти музичний образ як цілісну інтонаційну систему.

Дієво-творчий етап. Показником рівня засвоєння теоретичного матеріалу є практичні та творчі вправи, в яких реалізуються набуті знання. Кожна теоретична тема вимагає виконання спеціальних завдань, які розвивають швидку орієнтацію та усвідомлення інтервалів (діатонічних, тритонів, характерних), акордів (тризвуків, септакордів, нонакордів), ладів (мажорного та мінорного, ладів народної музики та пентатоніки), ритмічну особливість (синкопи, тріолі, пунктирний ритм та ін.) музичного матеріалу, оволодіння технікою голосоведення, що формує відчуття музичної логіки.

На цьому етапі надзвичайно важливим є застосування на практичних заняттях педагогом стимулу важкості. Ефективність впровадження даного стимулу полягає у можливості застосовування диференційованого підходу, при якому активність слабого студента стимулюється посильним для нього нескладним завданням, а сильного — завданням більшої складності.

У процесі ж творчої музичної діяльності існує тісний взаємоз'язок і взаємовплив задіяних при цьому різних компонентів, але домінуючою є музична творчість. Вона дає можливість практично застосувати всі наявні знання в галузі гармонії, поліфонії, музичної форми, музичної літератури, а також удосконалити виконавські навички - гру на інструменті, спів. Саме творчість вказує учням шлях до усвідомленого сприйняття музики. Самостійне складання музики полегшує цей шлях, але ще не гарантує успіху. Основою творчої діяльності є розвиток музично-творчих здібностей, які розвиваються лише при різносторонній діяльності, в тому числі і в поетапній музичній творчості (побудова музичних тем, мелодій, варіювання і різні типи фігурацій, мотивна розробка, ритмічні, вокальні та інструментальні

Необхідною умовою дієво-творчого етапу є використання активних форм і методів навчання, які не тільки підвищують ефективність рівня музично-теоретичних знань з певного предмету, але й стимулюють розвиток творчих здібностей, актуалізують здатність творчого саморозвитку майбутнього вчителя музики. Вони дають можливість практично застосувати всі наявні знання з теорії музики, гармонії та поліфонії, а також удосконалити виконавські навички - гру на інструменті, спів.

Для *сприяння* самовираженню студента у пошуково-творчих діях та їх прояву у самостійній практичній діяльності впроваджуємо наступні методи

– метод імпровізації та композиції — активізує творчий потенціал студента та спонукає до активних його проявів, розвиває емоційне та художнє мислення;

– креативний метод — сприяє формуванню системи творчих умінь і навичок;

– метод спроб і помилок або творчий експеримент — знайомство з поліакордиком, нетерцієвими гармоніями, кластерами, джазовими акордами, поліфункціональністю і політональністю.

Результативність даного етапу залежить від внутрішньої мотивації студента до творчої діяльності, а саме мотивації успіху, яка розвиває відчуття гідності й прагнення поліпшити власні досягнення за умовами поєднання музично-теоретичних знань з можливостями самореалізації.

Висновки. Формування творчої самостійності майбутнього вчителя музики у процесі вивчення музично-теоретичних дисциплін – це процес динамічний. Поетапність методик формування творчої самостійності майбутніх учителів-музикантів у процесі вивчення музично-теоретичних дисциплін ґрунтується на принципах інтеграції, науковості, доступності, системності знань. Наша методика базується на системному та послідовному оволодінні спеціальними музично-теоретичними знаннями та творчими вміннями. Змістове наповнення етапів формування творчої самостійності майбутніх учителів музичного мистецтва підпорядковується поставленій меті для кожного з них, що відповідно, підтягує конкретні форми та методи роботи

Використана література:

1. Гладышева О. О. Музыкально-творческое развитие будущих учителей музыки в процессе обучения композиции автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук: спец. [Текст] автореферат: дис...канд.пед. наук. 13.00.08 / Государственное учреждение Института художественного образования Российской академии образования – Москва, 2004 г. – 21с. <http://5fan.ru/wievjob.php?id=66787>
2. Малашевська І. А. Методика музично-теоретичної підготовки майбутніх учителів музики на історико-стильовій основі: [Текст]: автореф. дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.02. / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова – Київ, 2005. – 21 с.

- Музично-теоретична підготовка вчителів музики [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
<http://hghltd.yandex.net/yandbtm>.

References:

- Gladysheva O.O. Muzykalno-tvorcheskoie razvitiie budushchikh uchitelei muzyki v protsesse obucheniia kompozitsii avtoref. dis.na soiskaniie uchen.stepeni kand. ped. nauk: spets.[Tekst] avtoreferat :dis... kand.ped. nauk. 13.00.08/ Gosudarstvennoe ychrezhdenie Instituta khudozhestvennogo obrazovaniia Rossiiskoi akkademii obrazovaniia – Moskva, 2004 g. – 21 s/<http://5fan.ru/wievjob.php?id=66787>
- Malashevskaya I.A. Metodyka muzychno-teoretichnoi pidgotovky uchyteliv muzyky na yistoryko-styloviy osnovi: [Tekst] avtoref. dis... kand. ped. nauk: spet.: 13.00.02./ Natsionalnyi pedagogicnyi universytet imeni M.P.Dragomanova –Kyiv, 2005. -21 s.
- Muzychno-teoretichna pidgotovka vchyneliv muzyky[Elektronnyi resurs]: <http://hghltd.yandex.net/yandbtm>.